

УДК 34.343.265.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.49>

ЗАСТОСУВАННЯ ДОДАТКОВИХ ПОКАРАНЬ У РАЗІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ОСНОВНОГО ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ (АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН)

Парасюк Н.М.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-7489-9181
e-mail: natalo4ka78@ukr.net*

Парасюк Н.М. Застосування додаткових покарань у разі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням (аналіз законодавчих змін).

У статті проведено аналіз новел законодавчого регулювання застосування додаткових покарань при звільненні від відбування покарання з випробуванням та обґрунтовано напрями удосконалення кримінального законодавства. Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних корупцією» від 29 жовтня 2024 року № 4033-IX проведено редагування статей КК України, що вийшли за рамки кримінально-правової концепції застосування умовного засудження при узгодженні судом угоди про визнання винуватості за корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення пов'язане з корупцією та змінили загалом кримінально-правову природу штрафу як основного та додаткового покарання. Застосування такого широкого законодавчого редагування не могло базуватися на порядку застосування цього виду покарання виключно при звільненні від відбування покарання з випробування за вчинення лише окремої групи кримінальних правопорушень, бо не враховано специфіки призначення цього виду покарання за інші діяння. Зроблено висновок, що норми, які передбачено частинами 1 та 2 ст. 77 КК України співвідносяться як загальна та спеціальна норми. Запропоновано, якщо санкція статті за вчинення корупційного кримінального правопорушення або кримінального правопорушення пов'язаного з корупцією передбачає додаткове обов'язкове покарання у виді штрафу, то при визначенні його розміру суд не може вийти за її межі та перейти до застосування абз. 2 ч. 3 ст. 53 КК України. Встановлено нераціональність застосування конфіскації майна при звільненні від відбування покарання з випробуванням за вчинення корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією при застосуванні ч. 3 ст. 77 КК України. Запропоновано передбачити у ч. 2 ст. 77 КК України призначити за вказаних у ній умов спеціальну конфіскацію замість конфіскації майна.

Ключові слова: покарання, звільнення від відбування покарання з випробуванням, корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, штраф, конфіскація майна, спеціальна конфіскація.

Parasiuk N. Application of additional penalties in case of release from serving the main sentence with probation (analysis of legislative changes).

The article analyzes the novelties of the legislative regulation of the application of additional punishments upon release from serving a sentence with probation and substantiates the directions for improving the criminal legislation. The Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal Code of Ukraine, the Code of Criminal Procedure of Ukraine on Improving the Regulation of Plea Agreements in Criminal Proceedings on Corruption Criminal Offenses and Corruption-Related Criminal Offenses» No. 4033-IX of October 29, 2024, amended the articles of the Criminal Code of Ukraine which went

beyond which went beyond the scope of the criminal-law concept of the application of a conditional sentence when the court agreed on a plea agreement for a corruption criminal offense or a criminal offense related to corruption and changed the general criminal-law nature of the fine as the main and additional punishment. The application of such a broad legislative wording could not be based solely on the procedure for applying this type of punishment when exempting from serving a sentence of probation for committing only a separate group of criminal offenses, since the specifics of imposing this type of punishment for other acts are not taken into account. The author concludes that the provisions of Parts 1 and 2 of Article 77 of the Criminal Code of Ukraine correlate as general and special provisions. It is proposed that if the sanction of an article for committing a corruption criminal offense or a corruption-related criminal offense provides for an additional mandatory punishment in the form of a fine, then when determining its amount, the court cannot go beyond it and proceed to the application of paragraph 2 of Part 3 of Article 53 of the Criminal Code of Ukraine. The author establishes that it is irrational to apply confiscation of property upon release from serving a sentence of probation for corruption criminal offenses or criminal offenses related to corruption in the application of subpara Part 2 of Art. 77 of the Criminal Code of Ukraine. It is proposed to provide in Part 2 of Art. 77 of the Criminal Code of Ukraine for a special confiscation instead of confiscation of property under the conditions specified therein.

Key words: punishment, probation, corruption criminal offense, corruption-related criminal offense, fine, confiscation of property, special confiscation.

Постановка проблеми. Звільнення від відбування покарання з випробуванням як одна із форм реалізації кримінальної відповідальності, є заходом кримінально-правового характеру, застосування якого належить до дискреційних повноважень суду. Таким чином, поряд із призначенням покарання, суд також в праві вирішити питання про його реальне відбування чи звільнення від покарання або його відбування. У ст. 75 КК України відсутня законодавча заборона щодо неможливості застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням залежно від ступеня тяжкості кримінального правопорушення, що, своєю чергою, створює необґрунтовані необмежені можливості для суддівського угляду [1, с. 471]. Передумовою для звільнення від відбування покарання з випробуванням є врахування та оцінка конкретних обставин справи, ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особи винного, обставин, що впливають на покарання. Суд має прийти до висновку, що виправлення засудженого є можливим без реального відбування покарання. Цьому кореспондує обов'язок засудженого протягом установленого іспитового строку остаточно довести позитивні зміни, що відбулися в його особистості, переосмислення свого протиправного вчинку та формування стійкого наміру надалі утриматися від порушення кримінально-протиправних заборон.

Дискреційні повноваження суду в контексті розглядуваного заходу кримінально-правового характеру є обмежені законодавчою вказівкою про звільнення виключно від основного виду покарання, що передбачено ст. 77 КК України. Звільнення від призначеного судом додаткового покарання за ст. 75 КК України не допускається [2]. В цьому контексті мова може йти виключного про його не призначення.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних корупцією» від 29 жовтня 2024 року № 4033-IX (далі – Закон України від 29 жовтня 2024 року № 4033-IX) [3] стаття 77 КК України була викладена у новій редакції. Цей закон набрав чинності з 01 листопада 2024 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти звільнення від відбування покарання з випробуванням досліджували В.М. Бурдін, О.П. Горох, О.О. Книженко, Є.О. Письменський, Ю.А. Пономаренко, В.М. Трубником, П.В. Хряпінський, Н.М. Ярмиш та інші. Однак, з урахуванням законодавчого редагування кримінально-правової природи звільнення від відбування покарання з випробуванням виникає необхідність провести аналіз нових законодавчих положень щодо реалізації у процесі цього такого заходу як застосування додаткових покарань.

Метою дослідження є аналіз нового законодавчого регулювання застосування додаткових покарань при звільненні від відбування покарання з випробуванням та на підставі цього визначення напрямів удосконалення кримінального законодавства.

Виклад основних положень. Якщо поглянути на текст ст. 77 КК України у ретроспективі, то з'ясується що з часу набрання чинності КК України вона була змінена лише одним Законом України від 29 жовтня 2024 року № 4033-ІХ. Первинна редакція цієї статті містила лише одну частину, яка передбачала, що у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням можуть бути призначені додаткові покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Законом України від 29 жовтня 2024 року № 4033-ІХ ця частина не була змінена.

Стаття 77 КК України була доповнена частиною 2, відповідно до якої у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням внаслідок засудження на підставі угоди про визнання винуватості за корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, та за умови узгодження сторонами угоди додаткового покарання, може бути також призначене додаткове покарання у виді конфіскації майна. Розробники цього законопроекту визначили його мету як вдосконалення національного законодавства в частині положень, які визначають укладення угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних корупцією [4]. Вочевидь, що справжній контекст цього акту – це прискорення механізму досудового розслідування у вказаній категорії кримінальних проваджень, а також усунення різотлумачення можливості застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням за вчинення корупційного кримінального правопорушення та кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Кримінально-правові норми, які передбачено частинами 1 та 2 ст. 77 КК України, слід застосовувати за правилами конкуренції загальної та спеціальної норми. У процесі граматичного тлумачення тексту ч. 2 ст. 77 КК України звертає на себе увагу сполучник «також». Якщо сторони при укладенні угоди про визнання винуватості за корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення пов'язане з корупцією узгоджують додаткове покарання, то ним може бути штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та конфіскація майна. Тоді, як конфіскація майна як додатковий вид покарання не може застосовувати у всіх інших випадках звільнення від відбування покарання з випробуванням. Обидві кримінально-правові норми містять вказівку на судову дискрецію.

Призначення додаткових покарань при звільненні від відбування покарання з випробуванням має узгоджуватися із нормами, які передбачають правила призначення покарання. Законом України від 29 жовтня 2024 року № 4033-ІХ змінено правила призначення покарання у виді штрафу. Законодавча дефініція штрафу (ч. 1 ст. 53 КК України) тепер встановлює можливість його призначення незалежно від передбачення штрафу у санкції статті Особливої частини КК України. З огляду на новизну цієї диспозиції втрачає актуальність роз'яснення, яке подано у абз. 5 п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення кримінального покарання» від 24.10.2003 № 7, який передбачає, зокрема, що при звільненні з випробуванням від відбування основного покарання суд відповідно до ст. 77 КК України може призначити додаткове покарання у виді штрафу (за умови, що він передбачений санкцією закону, за яким засуджується особа) [2].

Загальна норма про призначення додаткового покарання у виді штрафу тоді, коли його спеціально передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України залишилася без змін. Частина 3 ст. 53 КК України було доповнено новим абзацом, тобто нормою-винятком, про можливість призначення додаткового покарання у виді штрафу у разі, коли воно не передбачено у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України. Сферою поширення цього винятку є здійснення кримінально-правового впливу на осіб, які визнані винними у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. При цьому відсутні законодавчі обмеження щодо форм реалізації кримінальної відповідальності, у процесі яких це правило діє. Це може бути як призначення покарання з реальним його відбуванням, так і осуд особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, але звільняється від його відбування з випробуванням. Вочевидь, що неправильним буде твердження про те, що, оскільки, у ч. 2 ст. 77 КК України йдеться прямо про призначення штрафу як додаткового покарання при звільненні від відбування покарання з випробуванням, то функціональне призначення абз. 2 ч. 3 ст. 53 КК України є виключно ця форма реалізації кримінальної відповідальності. Абз. 2 ч. 3 ст. 53 КК України передбачаються дві умови для призначення покарання у

виді штрафу як додаткового покарання, коли воно не зазначено у санкції статті Особливої частини КК України за вчинення корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, а саме: 1) затвердження судом угоди про визнання винуватості та 2) узгодження сторонами угоди додаткового покарання у виді штрафу.

Законодавець змінив критерії для визначення розміру штрафу за загальною нормою у ч. 2 ст. 53 КК України, залишивши лише вимогу про врахування судом майнового стану винного. Ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення не береться до уваги. Натомість, розмір штрафу у випадку затвердження угоди про визнання винуватості законодавчо диференційовано саме з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. За загальною нормою (ч. 2 ст. 53 КК України) розмір штрафу має визначатися в межах від тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Разом з тим, вищий розмір штрафу відповідно до нових змін тепер може визначатися не лише статтями Особливої частини КК України, тобто санкціями статей, а й іншими статтями кримінального закону. У випадку затвердження угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією залежно від ступеня тяжкості може бути узгоджено додаткове покарання у виді штрафу від ста двадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до дванадцяти мільйонів неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. На сьогодні у КК України жодна санкція статті не містить таких значних розмірів основного покарання у виді штрафу. Законодавець утворив надто велику різницю між розміром основного покарання у виді штрафу та додаткового покарання цього виду при застосуванні його відповідно до абз. 2 ч. 3 ст. 53 КК України. У зв'язку з цим пов'язана інша проблема. Законодавчо неврегульованими залишаються випадки, визначення розміру додаткового покарання у виді штрафу при звільненні від відбування покарання з випробуванням та затвердженні угоди про визнання винуватості за статтями про корупційні кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, які передбачають штраф як додаткове обов'язкове покарання у встановленому розмірі. Так, наприклад санкцією частини 2 ст. 369 КК України передбачено додаткове покарання у виді штрафу від п'ятисот до однієї тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Виникає запитання – в якому розмірі суд може призначити додаткове покарання у виді штрафу при укладенні угоди про визнання винуватості у випадку звільнення від відбування покарання з випробуванням за ч. 2 ст. 369 КК України?

Ю.А. Пономаренко залежно від ступня узагальнення нормативного матеріалу у кримінальному законі виділяє два рівні пеналізації – на рівні Загальної та Особливої частини КК України. Учений зазначає, що перший рівень є нормативною основою для здійснення другого рівня і в разі виявлення суперечностей між приписами Загальної та Особливої частини КК України щодо пеналізації застосуванню підлягають приписи Загальної частини [5, с. 312]. Запропоноване ученим правило орієнтовано саме на подолання колізій, тобто невідповідностей між текстовим та змістовним наповненням окремих структурних частин КК України, в результаті яких закріплені у них кримінально-правові норми суперечать між собою. Вочевидь, що не слід констатувати наявність колізії у описаному вище випадку щодо визначення розміру додаткового покарання у виді штрафу. Зважаючи на те, що у санкції ч. 2 ст. 369 КК України визначено розмір штрафу як додаткового обов'язкового виду покарання, то суд не може перейти до абз. 2 ч. 3 ст. 53 КК України, який адаптований під випадки, коли додаткове покарання у виді штрафу не передбачене у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України.

– Відповідно до ч. 2 ст. 77 КК України суд може призначити за вказаних у нормі умов додаткове покарання у виді конфіскації майна. Кримінально-правова природа конфіскації майна визначена ст. 59 КК України, яка не зазнала змін у результаті прийняття Законом України від 29 жовтня 2024 року № 4033-ІХ. Суд зможе застосувати конфіскацію майна як додатковий вид покарання відповідно до ч. 2 ст. 77 КК України лише у випадках, якщо цей вид покарання спеціально передбачено у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України. Інша альтернатива є недопустимою. Аналіз караності дозволяє визнати можливість призначити конфіскацію майна як додатковий вид покарання при звільненні від відбування покарання з випробуванням за умови затвердження судом угоди про визнання винуватості у таких випадках: 1) за корупційні кримінальні правопорушення -штраф як додаткове покарання у 2022 році було призначено судами 44 особам, у 2023 році – 70 особам:

– позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання у 2022 році -позбавлення військового звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу – у 2022 році – 43 особам, у 2023 році – 51 особі;

– щодо призначення додаткового покарання у виді конфіскації майна як додаткового покарання, то у 2023 році кількість засуджених осіб, яким було її призначено збільшилася на 71,5% і становила 1,5 тис осіб (у 2022 році – 897 осіб) [3].

У системі покарань додатковим покаранням відводиться роль допоміжного превентивного впливу на засудженого. До основного покарання може бути приєднане одне чи декілька додаткових покарань у випадках та порядку, передбачених у КК України. Ставлення до додаткових покарань в науці кримінального права є неоднозначним. Так, Ш.Б. Давлатов пише, що «потреби в посиленні кримінально-правової репресії за рахунок якихось додаткових кар немає. Ця задача вирішується в межах основних покарань, тим більше, що діапазон такого посилення значно розширюється наявністю можливості застосування альтернативних покарань» [9, с. 160]. Н.В. Басалюк має іншу позицію щодо функціонального призначення додаткових покарань та зазначає, що в окремих випадках додаткове покарання може виконувати не лише допоміжну, але й компенсаційну функцію – суд може відмовитися від призначення більш суворого виду покарання при альтернативній санкції, натомість додати до м'якшого основного покарання одне або декілька додаткових покарань [4, с. 76]. Вочевидь, що описаний у статистичних показниках стан судочинства не завжди свідчить про те, що суди не вбачають доцільності використовувати потенціал додаткових покарань для досягнення мети основного покарання. Ситуація складається таким чином у зв'язку із передбаченими у кримінальному законі правилами призначення додаткових покарань, які визначено у санкції статті як додаткові факультативні, а також можливістю не призначати додаткове покарання відповідно до ч. 2 ст. 69 КК України тощо. Думається, що на законодавчому рівні потребують удосконалення підходи до визначення правил призначення додаткових покарань поряд із основними покараннями.

В контексті звільнення від відбування покарання з випробуванням додаткове покарання є засобом, який дисциплінує засудженого під час іспитового строку. Разом з тим, має бути досягнуто принципу домірності кримінально-правового впливу. Звільнення від відбування покарання з випробування не можна віднести до чисто заохочувальних заходів, оскільки його кримінально-правова природа передбачає поєднання заохочення та примусу. Примус визначається виконанням покладених на засудженого обов'язків та застосуванням додаткових покарань. Думається, що сутність додаткових покарань не пов'язується із посиленням кримінально-правового впливу, але визначається виконанням додаткової превентивної функції, зміст якої полягає у тому, щоб унеможливити використання засудженим свого попереднього становища для вчинення під час іспитового строку нового кримінального правопорушення. Призначення таких додаткових покарань, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, рангу чину або кваліфікаційного класу якраз будуть цьому сприяти. Натомість надто дискусійним є призначення при звільненні від відбування покарання з випробуванням штрафу та конфіскації майна. Відповідно до абз. 2 ч. 3 ст. 53 КК України суд може призначити штраф у розмірі, що значно перевищує каральний вплив основного покарання цього виду. І в контексті звільнення від відбування покарання з випробуванням за вчинення корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією – цей захід виглядає як відкуплення від реального відбування покарання.

Щодо конфіскації майна Конституційний Суд України висловив позицію, відповідно до якої «Конституція України допускає конфіскацію майна як обмеження права власності, зокрема, що може застосовуватися виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Однак можливість такого обмеження і його характер мають бути визначені законом не свавільно, а відповідно до Конституції України, у тому числі до встановленого нею принципу верховенства права і його вимоги – принципу домірності (пропорційності)» [11]. Після спливу іспитового строку, якщо засуджений виконав покладені на нього обов'язки та не вчинив нового кримінального правопорушення, то він звільняється судом від призначеного йому покарання. Конфіскація є примусовим безоплатним вилученням майна у власність держави. Якщо ж конфіскація майна уже була виконана, то незважаючи на сприятливі результати виправного впливу, засуджений позбавляється своєї власності безповоротно.

З метою усунення негативних наслідків вчиненого корупційного кримінального правопорушення або кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, все ж більш раціональним буде передбачити у ч. 2 ст. 77 КК України спеціальну конфіскацію майна, предметом якої є майно, набуте внаслідок вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, визначеного Особливою частиною КК України. Спеціальна конфіскація має некаральний характер, метою застосування якої є припинення використання грошей та іншого майна, набутих унаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності, як цілі або засобу кримінально-протиправної діяльності [12].

Висновки. Аналіз новел Закону України від 29 жовтня 2024 року № 4033-IX показує нераціональність та розбалансованість запропонованих змін. Мета спрощення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, не виправдовує застосування поверхневого підходу щодо зміни кримінально-правової природи штрафу як додаткового виду покарання та встановлення безповоротної конфіскації майна при звільненні від відбування покарання з випробування внаслідок засудження на підставі угоди про визнання винуватості, незалежно від наслідків виконання засудженим покладеного на нього обов'язку. Перспективним напрямом дослідження у цій сфері є застосування при звільненні від відбування покарання з випробуванням додаткових покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Парасюк Н.М. Звільнення від відбування покарання із випробуванням за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів: питання кримінально-правової доцільності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 471–474.
2. Про практику призначення кримінального покарання: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text> (дата звернення: 13.11.2024).
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних корупцією: Закон України від 29 жовтня 2024 року № 4033-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-20#n6> (дата звернення: 13.11.2024).
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» / Верховна Рада України. URL: <http://surl.li/wczled> (дата звернення: 13.11.2024).
5. Пономаренко Ю.А. Пеналізація кримінально-правова. *Вісник Асоціації кримінального права*. 2016. № 2(7). С. 310–314.
6. Пономаренко Ю.А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.): науковий нарис [наук. ред. Ю.В. Баулін]. Харків: Првво, 2012. 80 с.
7. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2022 році / Верховний Суд. URL: <http://surl.li/ryzeue> (дата звернення: 13.11.2024).
8. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2023 році / Верховний Суд. URL: <http://surl.li/rwchdh> (дата звернення: 13.11.2024).
9. Давлатов Ш.Б. Особливості призначення додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. *Правова позиція*. 2019. № 4(25). С. 158–165.
10. Басалюк Н.В. Система покарань у кримінальному законодавстві України: дисертація на здобуття ступня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2023. 233 с.

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Олінцової Олени Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу другого статті 471 Митного кодексу України від 21 липня 2021 року № 3-р(П)2021 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-21#n23> (дата звернення: 13.11.2024).
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96-1, 96-2 Кримінального кодексу України (щодо спеціальної конфіскації) від 30 червня 2022 року № 1-п/2022 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-22#Text> (дата звернення: 13.11.2024).